

کهلتووری مادی د شعرا (عارف حیثوی) یدا

مێفان جرجیس عبدالرحمن و امین عبدالقادر عمر
بهشی زمانی کوردی، کولێزا زمانان، زانکویا دهوک، ههریما کوردستان-عیراق

((مێژوویا وهرگرتنا فه‌کولینی: 1 خزیرانی، 2023، مێژوویا ره‌زانه‌نیا به‌لافکرنی: 23 تیرمه‌هه، 2023))

پوخته

کهلتووری مادی ب ههمی نامراز و که‌ره‌سته‌یین خویین نه‌ته‌وه‌یی وه‌ک به‌شه‌کئی ههره‌ گرنگی کهلتووری ب گشتی ده‌ئته‌ ناسکر، چونکه‌ باب و باپیران وه‌ک پیندقی د ژيانا خودا بکاردهینان. کهلتووری مادی نه‌بتنی هنده‌ک تشتی دهم ب سه‌ره‌چه‌ووینه، به‌لکو ب شارستانیته‌تا مروفايه‌تییقه‌ گریدایه. شعر نه‌و نالافه‌ د ده‌ستی شاعراندا کو بریکا وئ دشین مفای ژ کهلتووری ب گشتی وهرگر، د ناف شعری خودا بکاربهینیت. چونکه‌ شاعر نه‌بتنی چافلیکرنا تشتی جیهانا ده‌رفه‌ دکه‌ت. نانکو وه‌ک ههمی وی کهلتووری وینه‌ ناکه‌ت، به‌لکو دچیته‌ دناف کویراتییدا و نامرازی نه‌فی چه‌ندی ژ دئ بریکا نافراندنا زمانه‌کئی شیعری بیت، نه‌فه‌ ژ ب زیره‌کی و بکارهینانا شاعریقه‌ یا گریدایه. واته‌ شاعر دشین بابته‌تین کهلتووری مادی ژ ره‌هه‌ندین وان بین ره‌وشنبیری فه‌گوه‌ئیزیه‌ ره‌وشه‌نبیریه‌کا نویت، ب شیوه‌یه‌کئی نه‌ده‌بی و هونه‌ری- جه‌فه‌نگی ب کاربهینت داکو ده‌ربرینی ژ که‌تواری ههمی بکه‌تن. فی ره‌نگی شاعر پشت به‌ستنی ل سه‌ر نه‌فی نالافی دکهن، داکو ژ که‌هاندنا روون و ناشکه‌را دویربکه‌فیت، د ههمان ده‌مدا به‌ایه‌کئی نستاتیکی و هونه‌ری ب ده‌فی دبه‌خشیت و سه‌ربو‌را شعری ب واتا ده‌لاله‌تین نوی ده‌وله‌مه‌ند دکه‌ت. د نه‌فی فه‌کولینییدا هه‌ول هاتیه‌دان ژبو دویچه‌وونا چه‌وانیا بکارهینان و مفاوه‌گرتنا ژ کهلتووری مادی ژ نالیی شاعر عارف حیثویقه‌. فه‌کولینی سه‌لماندیه‌ کو عارف حیثوی ب به‌رفره‌هی مفا ژ کهلتووری مادی وهرگریه، وه‌ک جه‌فه‌نگ د ناف شعرا خودا بکارهینایه و ده‌لاله‌ت و واتاین کویر بریکا نه‌فی کهلتووری ب تیکستی شعرا خو په‌خشیه.

به‌یقین کللی: کهلتوور، کهلتووری مادی، عارف حیثو، شعر.

پیشه‌کی

کهلتوور ره‌نگه‌دانا ژيانا باب و باپیران و شارسانیته‌تا مروفا‌نه د قوناغین جودا دا. ههر نه‌ده‌بیاته‌کا هه‌بیت ب ره‌نگه‌ک ژ ره‌نگا مفا ژ کهلتووری وهرگریه. نانکو کهلتوور وه‌کو هه‌ئینه‌کیه‌ ژ بو نه‌ده‌بی ب گشتی و شعری ب ناییه‌تی. نه‌ده‌ب ل بن کارتیکرنا کهلتووری نالافا دبیت و ههر نه‌فه‌ بوویه نه‌گه‌ر کو نه‌م فه‌کولینه‌کئی لسه‌ر دیارکرنا کهلتووری مادی د شعرا عارف حیثویدا نه‌جام به‌دین و دیار بکه‌ین، تا چ راده شاعری شیایه مفای ژ کهلتووری مادی وهر بگریت و دناف شعرا خودا ب کاربهینیت. عارف حیثو ئیکه‌ ژ وان شاعران یی به‌ره‌مه‌کئی به‌رچاقتی شعری ههمی. ب رییا نه‌فی فه‌کولینی مه‌ قیایه‌ سه‌نگ و شیاین وی د بیاقتی ب کارهینانا کهلتووری مادی د شعرا ویدا دیار بکه‌ین.

گرنگی و نارمانجا فه‌کولینی:

گرنگیا نه‌فی فه‌کولینی دوی چه‌ندیدا دیار دبیت، کو نه‌فه‌ بابته‌کئی گرنگ و نوییه و پیندقیه‌ راوه‌ستیان و فه‌کولین ل سه‌ر به‌ئته‌ کرن. فه‌کولین د بیاقین دی بین په‌یوه‌ندیدا د ناقه‌را نه‌ده‌بیات و کهلتووریدا هاتینه‌ نه‌جامدان، نه‌ف فه‌کولینه‌ دئ بیته‌ ته‌مامکه‌را نه‌وان و د گوشه‌نیگیی ژانری شعریدا ته‌ماشاکه‌تی. عارف حیثو ئیکه‌ ژ وان شاعرین دیارین هه‌فچه‌رخ ل ده‌قرا به‌هدینان، نه‌فی شاعری به‌ره‌مه‌کئی مه‌زنی شعری ههمی، ئیک ژ نارمانجین فه‌کولینی نه‌وه‌ د نه‌فی فه‌کولینییدا لایه‌نی کهلتووری مادی دناف شعرا ویدا دیار بکه‌ین. تا چ راده شاعری شیایه مفای ژ کهلتووری مادی وهر بگریت، ب چ ره‌نگ و شیوه‌ نه‌ف کهلتووره‌ دشعرا خودا به‌رجه‌سته‌ کریه. نارمانجا دی یا سه‌ره‌کییا فه‌کولینی نه‌وه‌ خو‌یا بکه‌ین کو شاعر عارف حیثوی خو ژ کهلتووری مادی دویر نه‌گریه

به مانای کار و کشتوکال و پهره‌ورده بووه و نیستاش له دهسته‌واژمکانی وەك "Agriculture" کشتوکال و "Horti" و "culture" باغداري و "cult"; "cultus" نایین به کار دهبریت و له شینواری تازمدا وەكو Bee culture به‌ره‌م هینانی هەنگ و "culture Oyster" به‌ره‌م هینانی سه‌دهف و (Pearl) به‌ره‌م هینانی مرواری و "Bacillus culture" به‌ره‌م هینانی باسیل به هه‌مان مانا به‌کار دیت)) (ناشوری، 2013: 31). د فەرهنگا (المورد) دا هەر ئێك ژ ئەفان پەیفین (heritage, tradition, legacy, patrimony) بو کەلتوری به‌کار دهین. ئەگەر بنیرینه ئەفان پەیفان دئ بینین کو رهنه‌گران جوړه تیکه‌لیه‌ک دناقبه‌را واندا دروست کریه، چونکه ((زور جار له‌بری "heritage" زارای "culture" به‌کار هاتوه، به‌لام له فەرهنه‌گه‌کاندا به‌رامبه‌ر وشه‌ی تراث کەلتور نینگلیزی "heritage" و له فەرهنسی "heritage" یان "tradition" و "legacy" بو به‌کار هاتوه و له به‌رامبه‌ر وشه‌ی (ثقافه‌)ش له نینگلیزی و فەرهنسیدا (culture) یان (education) له حضاره‌) ش به هه‌مان شیوه‌ی (culture) یان (civilization) به‌کار هاتوه)) (عبید، 2014: 5). د زمانی فارسیدا به‌رامبه‌ر ژ بو فی پەیفی (فەرهنه‌گ) به‌کار دهیت ئەوژی ب هەر ئیک ژ ((زانست، توره، پهره‌ورده، فی‌کر، فۆلکلور، کەلتور، شوین ماینین زانستی یان توره‌یی بین هه‌رملله‌ته‌کی)) (گولی، 2002: 293) د زمانی عه‌ره‌بیدا ((په‌یفا "تراث" به‌کار دهیت. هه‌روسا ژ په‌یفین "ورث، وارث، میراث په‌یفا "تراث" په‌یدابویه)) (عبید، 2014: 19). دناف فەرهنه‌گین کوردیدا هەر ئیک ژ زاراڤین ((که‌له‌پوور، کەلتور، کلنور، کولتور.. هتد به‌کار دهین)) (شوانی، 2010: 27). کەلتور ژ لایێ دانه نیاسینه‌قه ژ لایێ گه‌له‌ک زانا و بسپور و فەرهنه‌گانقه هاتیه‌ پیناسه‌کر، هەر که‌سه‌کی یان هەر زانایه‌کی یان هەر فەرهنه‌گه‌کی ل گوره‌ی دیتنا خو یا تابه‌ت کەلتور پیناسه‌ کریه، ژ به‌ر فی په‌کی هاتیه‌ گوتن: ((کو په‌یفا کەلتور ئیکه ژ وان دوو یان ژێ سئ په‌یفین گه‌له‌ک ئالۆز دبیافی دانه نیاسنیدا)) (ایجلتون، 2012: 13). ئەنتروپۆلۆجی بریتانی ئەدوار تایلوری دبیژیت: ((کەلتور ژ

هه‌رده‌م ب ریکا به‌کاره‌یان و به‌رجه‌سته‌کرنی، ناڤیری شیاپه‌ وینه‌ین شعری بین جوان پی ناڤرینیت و سه‌ر بوورا خو ژ لایێ ده‌لالیه‌ به‌یز و ده‌وله‌مه‌ند به‌کتن. **ریبازا فه‌کۆلینی:**

ژ به‌رکو ئەف فه‌کۆلینه‌ بزاقه‌که د چارچوڤی کەلتوویدا و ب تابه‌تی ژێ د کەلتوویری مادیدا، ژ بو فه‌دیتنا ئەوان هینا بین کەلتوویری مادی د ناڤ شعرا عارف حیثویدا و مه‌ خو ب چ ریبازین رهنه‌یین دیارکریقه‌ گری نه‌دایه، ژ بو ئەنجامدانا ئەفی فه‌کۆلینی. ژ به‌ر هندی ئەف فه‌کۆلینه‌ پتر خو د چارچوڤی فه‌کۆلینه‌کا (وه‌سفی شوڤه‌کاری) یدا د بینیت. دانا بین فه‌کۆلینی کو شعری عارف حیثوینه‌ هاتینه‌ ده‌ستنیشان کرن ل دوپف ئارمانجین فه‌کۆلینی و پاشی هاتینه‌ شوڤه‌کرن و ب رهنه‌گه‌کی وه‌سفیا نه‌.

ته‌وه‌ری ئیکی: کەلتور تیگه‌ه و ره‌ه‌ندین وی

زاراڤ و تیگه‌ه و پیناسه‌یین کەلتوویری: زاراڤی کەلتوویری د ناڤ فەرهنه‌گا پراڤیا ملله‌تاندا ب رهنه‌گین جودا جودا باس لی هاتیه‌ کرن، ئانکو هەر ملله‌ته‌کی ل دوپف بیرو بوچوونین خوین تابه‌ت ئەف بابه‌ته‌ دایه‌ دیارکرن. ئەفه‌ ژێ بوویه سه‌ده‌م تیگه‌ه‌ی کەلتوویری بو گه‌له‌ک رامانین جودا به‌کار به‌یت، هوکاری ئەفی چەندی ژێ نه‌وه‌ کو کەلتور ئیکه‌ ژ وان بابه‌تان بین کو جه‌ه‌کی گرنه‌گ و مه‌زن د ه‌زا مروفايه‌نیدا گرتی. کەلتور هه‌می مروفايه‌تی ژ رابردوویی هه‌تا کو دگه‌ه‌یه‌ نوکه‌ و داها‌تی ب هه‌می ره‌ه‌ندین و یقه‌ بخوڤه‌ دگریت؛ ژ به‌ر ئەو به‌رفه‌ه‌یا د تیگه‌ه‌ی کەلتوویدا هه‌ی بوویه ئەگه‌ری وئ چەندی کو ((ئیمه‌ رووبه‌ رووی کۆمه‌لێک زاراوه‌ ده‌بینه‌وه‌ له‌وانه‌ کەلتور، که‌له‌پور، شارستانیه‌ت، روشنبیری.. هتد مامه‌له‌کردن له‌ گه‌ل هندی له‌م چه‌مکانه‌ تا راده‌یه‌کی ئالۆزه‌ و تیکه‌له‌وه‌ و تیکچرژانیک له‌ نیواندا ده‌بیندیت.. زوریک به‌ په‌ک ده‌چن یان که‌رسته‌کانیان هه‌مان که‌رسته‌یه‌ و سنوری کارکردن یان به‌ وردی دیارینه‌کراوه‌)) (عبید، 2014: 5). ره‌وریشالین په‌یفا کەلتوویری ژ بو ((زمانی لاتینی دا ده‌گه‌ریته‌وه‌، که‌ نه‌ویش

زورا رهنګین بیت)) (رسول، 1968: 30-31) هه‌روه‌سا هه‌ر ژ بهر نه‌و په‌یوه‌ندیا موکوم یا کو کهل‌تووری ل گهل هونهری ب گشتی و نه‌دبی ب تاییه‌تی هه‌ی، هاتیه گوتن: ((داهینه‌ری راسته‌قینه نه‌وه یی کهل‌تووری فه‌دگوه‌یزیت و دکه‌ته پارچه‌کا ناگری و ب فی فه‌گوه‌ازتنی دشیت ب رهنګه‌کی دیتر که‌تواری وینه بکه‌ت و ژ نه‌جمای فی چه‌ندی دشیت که‌تواری پی رون بکه‌ت)) (لشرفی، 2016: 36-37). لی دشین بیژین نه‌فه نه د خودی کهل‌تووریدا هه‌یه، به‌لکو نه‌فه یا د چه‌وانیا بکاره‌ینان و سه‌رده‌ریکرنیقه گری‌دایه. نه‌و که‌تواری مروف تیدا دژیت گهلک جارن نه‌و که‌تواری یی نه خوشه و گهلک بو‌یه‌ری نه‌خوش بخو‌فه دگریت، ژ هه‌می لایانفه بیه‌نا نه‌خوشی دهیت و نه‌ف که‌تواری یی فالایه ژ هه‌می تستان ب تنی نه‌خوشی نه‌بیت، نه‌فه بو‌یه نه‌گه‌ر کو نفیس‌ر ژ که‌تواری هه‌ی بیزارین، ژ بهر فی چه‌ندی نفیس‌ر فه‌گه‌رن ژبو سه‌رده‌می بوری ب تاییه‌تی ژی کهل‌تووری و ب باوه‌را وان کهل‌توور مینا شه‌مالکه‌کا روه‌نه و نه‌و رابردوویه ژی گهلک یی هیمنه و دشین خوشی و نارامی تیدا په‌یدابکن.

ل دو‌ماهیا سه‌دی نوزدی و ده‌سپیکا سه‌دی بیستی نه‌روپا پیشکه‌فتنن مهن د هه‌می بو‌ارندا بخو‌فه دیت. د بواری نه‌ده‌بیدا ژی شورشه‌کا مهن بهر پابوو. نه‌و بوو نفیس‌ر فه‌گه‌ریانه باوه‌شا کهل‌تووری، نیک ژوان که‌سین کارتیکرن و روله‌کی مهن ل جیهانی د بواری بکاره‌ینانا کهل‌تووری د نه‌ده‌بیدا ب گشتی و د شعریدا ب تاییه‌تی گه‌را بیت، نفیس‌ر و ره‌خنه‌گری بنا‌فوده‌نگ ت.س. نیلوت بوو ده‌می وی ب فه‌ر زانی پیدفیه شاعر ب کهل‌تووری خو‌فه به‌یته گریدان و نه‌ف چه‌نده ژی ب ریکا گوتارمکی ل ساللا 1917 ل ژیر نافو نیشانی "دیفه لانک و شیانین تاکی" به‌لافکر وتیدا خویاکر ((باشترین کار و پترترین پارچه د کاری تاکیدا، نه‌وه شاعر باب و باپیرین خو‌ین مری ساخ بکه‌ت و خاست هونهرمه‌ند یان ژی شاعر د هه‌ر بیافه‌کیدای بیت نه‌و نه‌شین بهایی ته‌مام به‌دسته‌ته به‌ینیت هه‌تاکو نه‌و په‌یوه‌ندی ب به‌ره‌مین شاعرین بو‌ریین به‌ری خو‌ دروست نه‌که‌ت)) (زاید، 1997: 27-28). هه‌روه‌سا صلاح عبدالصبورژ دیارترین شاعرین عه‌ره‌به یی کو

قان لایه‌نان وه‌کو زانیاری، بیروباوه‌ر، هونهر، یاسا، ره‌وشت، دابو نه‌ریت، یانژی هه‌ر تشته‌کی دیتر یی کو مروف وه‌کو بونه‌وه‌ر وه‌ردگریتی (پیکده‌یت)) (الجبوری، 2012: 22). ژ نه‌ فی پیناسی خو‌یا دبیت کو کهل‌توور وه‌کو ره‌ین دارمکینه و هه‌می نه‌و بابه‌تین تیدا کوم دبن دبنه تا و به‌لگین وینه.

شوکریا رسول ب فی رهنگی ته‌ماشه‌ی کهل‌تووری بکه‌ت، ده‌می دبینیت کو ((کهل‌توور هه‌موو نه‌ و که‌ره‌ستانه‌ن که‌ له رابردوو و نیستا له ناوماندان، که‌ نه‌ویش دوو جو‌رن: کهل‌تووری مه‌عنه‌وی: وه‌ک هزر و ره‌فتار، کهل‌تووری ماددی: وه‌ک شوینه‌وار و بو‌ماوه نه‌ته‌وه‌یه‌کان)) (وه‌رگریته ذ که‌ریم، 2012: 28). دشین بیژین نه‌ف پیناسه لژیر کاریگه‌ریا پیناسه‌یا فه‌ره‌ه‌نگین بیانی بو‌ویه. ل دو‌ماهی دشین بیژین کهل‌توور وه‌کو چادره‌کیه‌ و هه‌می ره‌ه‌ندین ژیانی ب مادی و مه‌عنه‌ویفه دچنه لژیر. کهل‌توور وان هه‌می کار، کریار، ره‌فتار، هزر، سه‌رده‌ری، میژوو، نالاف .. هتد مروفايه‌تی بخو‌فه دگریت نانکو کهل‌توور وه‌کو گیانیه‌ و له‌ش بی گیان چ بها یی خو‌ نینه.

په‌یوه‌ندیا کهل‌تووری ب نه‌ده‌بیفه:

کهل‌تووری په‌یوه‌ندی‌که‌راسته‌وخو‌ ب نه‌ده‌بیفه هه‌یه، چونکی هه‌چ ملله‌ته‌ک ل سه‌ر رووی عه‌ردی نینه کو خو‌دان گه‌نجینه‌یه‌کا کهل‌تووری ب خو‌فه نه‌بیت، بی گومان نه‌و کهل‌تووره ژی بو‌ویه هه‌قین و په‌قهری پیشکه‌فتن و ده‌برین ژ جو‌ری ژیانا نه‌وی ملله‌تی. ژ به‌ره‌ندی ملله‌ت شیانیه ب شیوه‌یه‌کی ده‌سپیکی نه‌و سامانی نه‌ته‌وايه‌تی خو‌ بپاریزن و ژناف چوونی رزگار بکن، نه‌وژی ب ریکا تومارکرنا وی سامانی پیچ پیچه و زانینا وی نرخ و بهایی نه‌دبی زارمکی ژ بو‌ هندی بیته ده‌سپیکه‌ک بو‌ نه‌ده‌بیاتی نفیسی یی فه‌رمی زوره‌یا ملله‌تین ل سه‌ر رووی عه‌ردی. دیاره جو‌ره په‌یوه‌ندی‌که‌ک دناقه‌را کهل‌تووری و نه‌ده‌بیدا هه‌یه، نه‌ف په‌یوه‌ندی‌یه ژی یا به‌رده‌ومه و نه‌هاتیه فه‌قه‌تاندن نانکو هه‌رده‌م پیکه‌ه‌ پینگاف هه‌قینه‌ و قوناغ برینه. هه‌ر د نه‌فی بو‌اریدا نیک و وه‌ک مه‌کسیم گورگی دبینیت کو ((کهل‌توور نه‌و که‌ره‌سته و هه‌قینه یی کو نه‌ده‌ب ل سه‌ر ناکا دبیت و یا فه‌ره نفیس‌کار رابردووی خو‌ بگه‌هینه به‌ره‌مین خو‌ دا نه‌فرو یا وان

بریتی بیت له هونهرو مؤسیقا و جل و بهرگ و ئابین و نۆرم بپروا و یاسا، داب ونهریت ...هتد. ئەوا سەرجه‌م ئەم پینکهاته و به‌شانه‌ی به ئاماده‌کراوی نادریته دهست هپچ کۆمه‌لێک، به‌لکو هەر کۆمه‌لێک کلتورمه‌که‌ی له ریگه‌ی چنن و هه‌لبژاردنی به‌ها کلتوریه‌کانه‌وه له رابردوو و ئیستادا دروستده‌کات)) (فهره‌ج، 2013: 68-69). ل دوماهیه‌ی دشین جورین کلتووری ب قی رهنگی ل خواری دابه‌ش بکه‌ین، کو ئەو ژێ:

کەلتووری مادی :

مه‌به‌ست ژ کەلتووری مادی ئەو هه‌می ((تشتن ئەوین ب دهستین ئەندامین جفاکی هاتینه ئه‌فراندن و ژ نه‌وه‌یه‌کی بو ئیکێ هاتینه فه‌گوه‌استن)) (بلخرشوش، 2017: 12-13). ب دهربرینه‌کا دی کەلتووری ((مادی تشت و دیاردین هه‌می و هه‌ست پیکرینه، ئەندامین جفاکی وان د ئه‌فرینن و ب کارده‌ینن. ئانکو بریتیه‌ی ژ وان ئامرازان ب دهستی به‌ره‌باین که‌فن هاتینه چیکرن و بو یین نه‌و مابنه. ب هزاره‌ سالان مروقی دهست ب ئه‌فراندنا فان ئامیرو و که‌ره‌ستین ژیانێ کریه و هه‌ول دایه‌ مفای ژ ژینگه‌ه و سروشتی وه‌ریگری)) (عومەر، 2011: 17). ل قیره‌ دیار دبیت کو کەلتووری مادی بریتیه‌ی ژ ئامرازین پیشه‌سازی، موسیقی، جوتیاری، وینه‌گری و که‌ل و په‌لین نافمالی و ئاقاهی که‌له‌ه، دیر، مزگه‌فت، که‌نیشه‌، په‌رستگه‌ه.. ئانکو ئە وان هه‌می پیدقیین ژیان روزانه‌ یی کو مروقی دشیت دهست که‌تی د چنه‌ بن لایه‌نی کەلتووری مادی.

کەلتووری مه‌عنه‌وی:

کەلتووری مه‌عنه‌وی ((کۆمه‌له‌ ده‌ستکه‌وتیکی زانستی و هونه‌ری و ره‌وشتی و فه‌لسه‌فیه‌ی کۆمه‌له‌)) (فهره‌ج، 2013، ل40). کەلتووری مه‌عنه‌وی هه‌ر ئیک ژدابونه‌ریت، بیروباوه‌ر، ئەده‌ب ئەفجا چ یی فولکلوری یان ژ یی نقیسی بیت، میژوو، ئابین بخوڤه‌ دگریت. ئانکو کەلتووری مه‌عنه‌وی دیاردین نه‌ مادی بخوڤه‌ دگریت.

ئه‌گه‌رین وه‌رگرتنا کەلتووری د شعریدا :

تا کو نفیسه‌ر بشیت ب شیوه‌یه‌کی جوان پاشماوین کەلتووری د تیکستی شعرا خودا بکاربینیت یان به‌رجه‌سته‌ بکه‌ت، پیدقییه‌ نفیسه‌ر-

ب ت. س. ئیلیوتی کاریگه‌ریوی ل ده‌می قیای دهربرینی ژ وی په‌یوه‌ندیا کەلتووری ب شعریه‌ بکه‌ت دبیزیت: ((کەلتوور نه‌ تشته‌کی قه‌رسی و بی بزاقه‌، به‌لکو ژیانه‌کا نوویه و هندی رابردویه ب تنی ب ریکا نوکه‌ فه‌ دژیت و هه‌ر شعره‌کا نه‌شینن ژ بو داها‌تی بمینیت ئەو شعر نابیته‌ به‌شه‌ک ژ کەلتووری و هه‌ر شاعره‌کی هه‌بیت کەلتووری خو یی تایه‌ت هه‌یه‌)) (زاید، 1997: 30). ئەده‌بی کوردی و کەلتووری ژێ ((په‌یوه‌ندیه‌کی دوو جه‌مه‌ریان له‌ نیواندا هه‌یه‌، چونکه‌ ئەگه‌ر ئەده‌بیاتی کوردی به‌ هه‌موو به‌شه‌کانیه‌وه‌ توانییتی کەلتوور کوردی ب پاریزیت ئەوا کەلتووریش سه‌رچاوه‌ به‌بیت بوو بو ئەده‌بیاتی کوردی و دریغی نه‌کردوه‌ له‌ ئیله‌ام به‌خشین به‌ شاعیرانمان بوون به‌ که‌ره‌سته‌ی شیعه‌ریه‌کان. بو نمونه‌ به‌شینک له‌و روشنییه‌ی شاعرانی کورد له‌ سه‌ده‌ی بیسته‌مه‌دا ده‌گه‌ریته‌وه‌ بو سوود وه‌رگرتن له‌ سامانی کەلتووری.. سامانی کەلتووری هه‌میشه‌ ژیرخانیکی به‌ سوود بوو بو شاعرانی کورد، ئەوجا ئەو سامانه‌ش سامانی ملی بیت یانیش سامانی هه‌وبه‌ش له‌نیو گه‌لاندا بیت)) (عبید، 2014: 38). واته‌ کەلتوور ژێده‌ره‌کی هه‌ره‌ گرنگه‌ ژ بو شاعرا ب گشتی داکو تیکستی شعرا خو ل سه‌ر ئاقا بکه‌ت، ئەفه‌ ژێ یا د چه‌وانیا بکاره‌ینان و زیره‌کیا شاعریه‌ یا گریدایه‌.

جورین کەلتووری:

کەلتوور ب خو مه‌یدانا‌کا به‌رفه‌هه‌ و مه‌زنه‌، ئەفه‌ بوویه ئەگه‌ر کو هه‌ر که‌سه‌کی ل دویف شاره‌زایی و بسپوری و نیرینا خو جورین کەلتووری داینه‌ دیارکرن، ئانکو ریکه‌هفته‌کا ئیکگرتی دق بواریدا ناهیته‌ دیتن. سه‌باره‌ت دابه‌شکرنا جورین کەلتووری ژ سه‌رده‌مه‌کی بو سه‌رده‌مه‌کی ژ ده‌قه‌ره‌کی بو ده‌قه‌ره‌کا دی ده‌یته‌ گوهورین، ئەو ژێ ژ به‌رکو ((به‌ش و پینکها‌ته‌کانی کلتوریش هاوسه‌نگ و جیگرین، هه‌م له‌ رووی فراوانی و ته‌سکی و ده‌وله‌مه‌ندی کلتووری کۆمه‌له‌وه‌ هه‌م به‌پیی کات ده‌گوردریت. بو نمونه‌ به‌پیی کات هه‌ندیک له‌ داب و نه‌ریته‌کان له‌ناو ده‌چن و هه‌ندیکه‌شیان ده‌گوردرین و هه‌ندیکیان له‌ کلتوره‌ گه‌وره‌کاندا ده‌توینه‌وه‌.. گۆرانی کلتور نیشانه‌ی ئەوه‌یه‌، که‌ کلتورمه‌کان دروست ده‌کرین، ئەگه‌ر کلتووری کۆمه‌لێک

زور جارن ژ دابونه‌ریتن جفاکی و سیاسی و ئایینی ژی دره‌فیت)) (عبدالرحمن، 2020: 90). دشیین ناماژئ پی بکهن دهمی شاعر په‌نایئ ژ بو کهلتوری دبته وی دقیت جوانیه‌کی بدهته بهرهمی خو یئ نه‌دهبی و د ههمان دهمدا نهو په‌نا برنه دبته په‌رژان ژبو بیر و بوچونیت شاعری ب خو ژی.

نه‌گه‌ری روشه‌نبیری:

نه‌گه‌رمکی دبتر یئ کو کهلتوری ب نه‌ده‌بیغه ب گشتی و شعرئغه ب تایه‌تی گریده‌ت، نه‌گه‌ری روشه‌نبیری و نه‌ف نه‌گه‌ره ژی دئ ب چه‌وانیا فه‌گوه‌استنا شاعری ژ قوناغا دهربرین ژ کهلتوری بو قوناغا دهربرین ب کهلتورئغه یا‌گریدای بیت. نه‌فه دئ ب ناگه‌هداربوونا شاعران ب سه‌متا نفیسینا شعرئ دناف نه‌ده‌بیاتین جیهانیدا د بیافئ وهرگرتنا کهلتوریدا یا گریدای بیت، ژ بهرکو ل روژناقای ب تایه‌تی بزاقا ساخه‌کرنا کهلتوری سه‌ره‌لدا و نه‌فی سه‌متا شعرئ کاریگه‌ریا خو ل سه‌ر شاعران ل جیهانی کر و ژ نه‌جامئ نه‌فی یه‌کی سه‌رنج و نیرینا شاعران ژ بو بها و گرنگیا کهلتوری بخو راکیشا، چونکه ب نیرینا سه‌متا ساخه‌کرنا کهلتوری ((دناف کهلتوریدا به‌ایین هزری و گیانی و هونه‌ری ژ بو کو به‌ردموامیدان و ساخرنئ هه‌نه، له‌ورا بزاقا ساخه‌کرنئ به‌رف کهلتوری دبیا‌فئ بکاره‌ینانی د شعریدا چون)) (زاید، 1997: 25). هه‌روه‌سا هه‌زا نوپکرنئ و داهینانئ، کو هوزانقان نییدی ژ چوارچو‌فئ به‌رتنگ دهرکه‌فیت و به‌ره‌ف گه‌ورینی بچیت و چ تشته‌ک د نازادیا دهربرینا ویدا نه‌ بیته ریگر، چونکه شاعری زیره‌ک نه‌وه یئ کو خو ژ چارچو‌فئ چاقلیکرنا به‌ری خو دوبر دکه‌ت و نه‌وه سه‌ره‌ده‌ری ل گهل کهلتوری ب نیرینه‌کا شروفه‌کار بکه‌ت و نه‌وه ژی ژ بهرکو نه‌وه ب تنئ ب رولئ تومارکرنئ نا رابیت، به‌لکو دئ بزاقئ که‌ت گیانی گشتگیرئ ساخئ کهلتوری بکه‌ت.

نه‌گه‌ری هونه‌ری:

ئیک ژ نه‌گه‌رین گرنگ بین بکارئینانا کهلتوری دناف شعریدا، نه‌وه نه‌گه‌ری هونه‌ریه‌ ئانکو شاعر کهلتوری دناف به‌ره‌می خو‌دا بکارده‌ینیت، چونکه کهلتور خودان سالوخه‌تین گه‌له‌ک جوان و به‌رزه و دهربرین

شاعر شه‌هره‌زاییه‌کا باش د بیافئ کهلتوریدا هه‌بیت، نه‌فه ژی یا د چه‌وانیا سه‌ره‌ده‌ریکرنیدا گریدایه. دشیین ناماژئ ب فان نه‌گه‌رین لخوا‌ری بکهن:

نه‌گه‌ری نیشتمانی:

هه‌بوونا فی نه‌گه‌ری ژ بو وئ یه‌کی دزفریت، دهمی ره‌وشه‌نبیری ملله‌ته‌کی هه‌ست دکهن کو مه‌ترسیه‌کا رژد و ژ دهرقه‌ی سنوری وان یال سه‌ر کهلتورئ وان هه‌بیت، دئ ل دویف شیانین خو به‌رگریئ ژ کهلتورئ خو کهن. هه‌ر دفی بواریدا هاتیه‌ گوتن: ((دهمی هه‌ر ملله‌ته‌ک ژ ملله‌تان بکه‌فیه‌ ژیر نه‌مانئ و ناسناما وئ یا نه‌ته‌وه‌یی دمه‌ترسیئ دا بیت، هوزانقان ب هه‌می ره‌نگان دئ به‌رگری و به‌رخودانئ ژ هه‌بوونا خو کهن، چونکه هه‌ستکرنا وی ب که‌سایه‌تی وی یا نه‌ته‌وه‌یی هه‌فئنی ره‌سه‌نایه‌تی ویه)) (عبدالرحمان، 2020: 154). ول دوماه‌یی شاعر خو ل کهلتورئ خو یئ نه‌ته‌وه‌ی دکهنه خودان و دناف به‌ره‌مین خودا بکارده‌ینیت، ب مه‌ره‌ما پاراستنا وئ ژ ناچوونئ.

نه‌گه‌ری سیاسی و جفاکی:

هنده‌ک جارن بارودوخئ سیاسی و جفاکی دبته نه‌گه‌ری ((وئ یه‌کی کو نفیس‌ه‌ر- شاعر به‌ره‌ف بابه‌تین گریدای کهلتوری بچیت، چونکه گه‌له‌ک جارن نفیس‌ه‌ر هه‌ز دکهن ره‌خنئ ل وی که‌تواری بگرن نه‌وه‌ی نه‌و تیدا دژین؛ به‌لی نه‌شین ب ره‌نگه‌کی راسته‌وخو ره‌خنئ لی بکهن. له‌ورا دئ به‌ره‌ف وهرگرتنا بابه‌تین گریدای کهلتوری چیت)) (دباخ، 2015: 16). ب تایه‌تی ژی ((دهمی زولم وزورداریا سیاسی و جفاکی ل هه‌ر وه‌لاته‌کی زیده‌ دبیت، نازادیا هزری و دهربرینی ب په‌رده‌کا ترسی وب هه‌زا ناسن وناگری ده‌یته‌ چوارچو‌فه‌کرن. هوزانقان نه‌چاره‌ په‌نایئ بو هنده‌ک ئالاقان ببه‌ت وه‌کی نه‌فسانه و هه‌مایا بو خو پاراستن ژ زولما ده‌سته‌ه‌لاتئ، چ ب ئینانا که‌سانین میژوویی یان خوداوه‌ندا یان هه‌ر هه‌مایه‌کی، کو ب نموونا به‌رز که‌تواری گه‌نیئ سه‌رده‌می خو رد بکه‌تن. نموونین به‌رز ژی چیرۆک و که‌سایه‌تینین پیغه‌مبه‌رانه)) (عبدالرحمان، 2020: 145). ب فی ره‌نگی کهلتور ((باشترین نامراه ژ بو دوبرئ‌بخستنا نفیس‌ه‌ران ژ سانسورا ده‌سته‌ه‌لاتئ، نه‌به‌س نفیس‌ه‌ر ژ سانسورا سیاسی دره‌فیت، به‌لکو

کهلتووری مادی ئەوین دئ د ئاڤ شیعری
عارف حیوی دا شروفه‌کهین ئەقین ل خوارینه:
جل و بهرگ:

جل و بهرگ ئیکه ژ ئەوان بابەتین کهلتووری
مادی و ب رهنه‌کهی بهرفره‌ه د ئەدهبیاتاندا
بکارهاتیه و شعر ژ ئی چندی بی بههر
نینه. لی ئاوی بکارهینانا ئەفی کمرستی
کهلتووری د شعرین حیوی دا تیگه‌ه و واتاین
نوی داینه تیکستی. د پارچه‌شعره‌کیدا د بیژیت:

من دقییا من چ تشت نه‌قیت

من نه‌دقییا من تشته‌ک بقییت

وهلی قیان و نه‌قیانی..

که‌په‌نه‌کی هه‌قدژیی کره بهر من

زاروکا پی دکر توپانی، ل گوره‌پانی..! (حیتو)،

(71 : 2022)

که‌په‌ن ئیکه ژ ئە وان جل و بهرگان یی
مروقی کورد و ب تاییه‌تی ژ شقانان ل وهرزی
زفستانی دکره بهر خو داکو خو ژ سهرمای
بپاریزیت، لی شاعری دئەفی نموونا سهریدا ژ
بۆ واتایه‌کا خوازیهی بکارهینایه. ئەو ژ ئی
رهوشه‌ک بسهری وی هاتییه و که‌قنیه
دکاودانه‌کیدا ب حمز قیانوی نه‌بوویه و نه
دقییا ب که‌قنیه د وی کاودانیدا. لی ئەف
چه‌ندا هەنی ژ هیزو حمزای مه‌زنتربوویه
کو که‌قنیه د رهوشه‌کا ئالوزدا
دهمی که‌قنیه د ئە فی بارودوخیدا
دهوروبهرین وی قه‌درو بهایی وی
نه‌زانیه و ئاخفتن و تشتین نه‌ژ
هه‌زی وی گوئینی. له‌ورا وی
کهلتووری مادی که‌په‌ن ئانکو
که‌په‌نه‌کی هه‌قدژیی کره بهر خو
داکو خو ژ وان گومان و
ئاخفتن ده‌وروبهر بپاریزیت. واته
شاعری زانییه کو ئەف کهلتووری
مادی دئ گه‌له‌ک هاریکاریا
مه‌به‌ستا وی یا شعری که‌ت
له‌ورا بکارهینایه. د نموونه‌یه‌کا
دیدا جل و بهرگه‌کی دی ده‌ته
دیاریکرن، دهمی د بیژیت:

جوان دئاڤ خودا پاراستینه. یا ژ ئەفی
گرنگتر ئەوه کهلتوور ب هزر و گیان و
هه‌ست و وژدانا ملله‌تیغه یی
گریدییه و ب فی چندی کهلتوور
دبیه هه‌کاری ((به‌خشینی به‌هایه‌کی
ئیسناستیکی بهرز و ئاستیکی
ناوازه‌ی بهرهمه‌که‌ی و ده‌رخستنی
توانا و نه‌فرانده‌کانی)) (مسته‌فا،
2009: 168). ئیک ژ ره‌هه‌ندی
هونه‌ریین ئەفی بکارهینانی
ئەوه ((شاعر هه‌ست ب وی یه‌کی
دکه‌ت کو کهلتوور یی ده‌وله‌مه‌نده،
شیانین هونه‌ری و هیزه‌کا
مه‌زن تیدا هه‌یه، له‌ورا ژ یه‌نایی
ژ بۆ بکارهینانا کهلتووری
دبیه. ب فی چندی ئەو واتایه‌کا
بی سنور و ده‌وله‌مه‌ند ب ده‌برینا
خو د به‌خشیت، چونکه هندی
کهلتووره یی پیروزه و ب هزر و
گیان و وژدانا گه‌لیقه‌یه یی
نسیایه و شاعری زیره‌ک ئەوه
د بیایی بکارهینانا کهلتووریدا
یی بشیت کارتیکرنی و سهرنجا
وه‌رگری بخۆ راکیشیت)) (زاید،
1997: 16). واته ده‌می شاعر
کهلتووری دسهربوورا خودا
بکاردهینیت ئەوی دقیت جوړه
ره‌سه‌نایه‌تی‌ه‌کا هونه‌ری ب
سهربوورا خو به‌خشیت.

ته‌وه‌ری دووی: کهلتووری مادی د شعرا عارف حیویدا

د ئەفی ته‌وه‌ریدا دئ لایه‌نی
کهلتووری مادی د شعرا عارف
حیویدا شروفه‌کهین کو ئەف
لایه‌نه چه‌وا هاتییه بکارهینان
و به‌رجه‌سته‌کرن، ئاوی
ره‌نگه‌فدان و سالوخدانا ئەفان
که‌مرسته‌یان چه‌وایه؟ هه‌لبه‌ت
شاعر ژ هوزانقانی نوخازه ل
ده‌قرا به‌هدینان ل گوره‌ی ئەو
قه‌کۆلینین ل سهر شعرا
نوخازا کوردی هاتییه‌کرن ل
ده‌قرا به‌هدینان*. ئەف ژ یی
دبیه ریخوشکرن ژ بۆ قه‌کۆلینا
دوانییا دئاڤه‌را نوخازییه‌ت
و کهلتووریدا. ژوان بابەتین
گریدیای لایه‌نی

* بۆ پتر پیزانینا ل دور نوخازیی بنیره هه‌ر ئیک ژ: 1- زیاب، نه‌بووعوبه‌ید عبه‌دوللا (2005). هوزانا نوخازی ل ده‌قرا بادینان. ده‌زگه‌می سپیریژ یا چاپ و وه‌شانی. دهوک. 2- حیو، نه‌رشه‌د (2012). داداییزم د هوزانا نوخوزدا کوردیدا (1985 - 2003)، ریفه‌بهریا چاپ و به‌لا‌فکرینی. دهوک.

هه‌وه جاش پښ تافیلکرن

هه‌کو مه فره‌کا نافی قیای
هه‌وه بیرین نه‌فتی کولان و دانه مه
هه‌کو مه شه‌پکی پاقر قیای

جلکین نه‌فسهران دروین وکرنه بهر مه (حیتو، ۲۰۱۸: ۴۵).

<p>دایینکرنا ژیانه‌کا خوش بوویه. لی پستی هاتنا مه هر تشتی مه دقیا ب وی رهنگی چی نه‌بوو. واته مروقین پاقر و کوردینی کری بینه کاربه‌ست، لی بهروفازی هه‌وه جاش و چه‌ته بین دژی فی ملله‌تی راوستیای بوونه کاربه‌ست. شاعر د نمونه‌یه‌کا دیدا دبیزیت:</p>	<p>لقیره شاعری ئاماژه ب جل و بهرگه‌کی کوردی کریه، نه‌وژی شه‌پکه، نه‌ف جلکه یی تایه‌ت ب زه‌لامی کورده‌ف. شاعری نه‌ف په‌یغه وهک درکه بکارهینایه و ب ریکا وی قیایه په‌یامه‌کا رهنه‌یی نارسته‌ی ده‌سته‌لانا کوردی بکته. نه‌و قوربانیا مه دای پیخه‌مه‌ت</p>
---	--

فی بوهارئ..

ره‌قدا کهوان خوه فیر کره
خاپاندنی دگهل زوزانا
ل شوینا په‌رین خوه بین پری
شوینک ره‌شین ل نافکی شدیای
نو وهولدانه فردانا
لی ب سانه‌ی..

بوونه نیخسیرین قه‌فه‌سکین نیچیرقانا (حیتو، ۲۰۱۲: 476)

<p>شاعری ئاماژه ب پیشمه‌رگه‌ی کریه کو سه‌ری چه‌ندین سالانه خه‌باتی دکته و هنده‌ک نه‌حه‌ز ژیو به‌رژه‌وه‌ندین خوین تاکه کهسی دینه سیخور وخه‌باتا قان قارمانان د ئاقیدا د به‌رده‌ن و هیقین ملله‌تی بن ئاخ دکهن. واته شاعری هه‌ول دایه ب ره‌نگه‌کی داهینه‌رانه قان جوړه په‌یقین کهلتووری د ناف شعرا خودا بکار بهینیت.</p>	<p>شاعیری ئاماژی ب جل و بهرگه‌کی کورده‌واری کریه، نه‌وژی شوینکه، شاعیری د نه‌فی پارچه شعرا ل سه‌ری ملله‌تی کورد ب کهوی وه‌سف کریه کو جهی داخی یه، کو نه‌م بخو دوژمنین سه‌ری خوینه‌ ئانکو هر نه‌مین ئیک و دوو دخاپینین و دبینه سیخور ب دویف ئیک و دووقه. نه‌فه ژی د به‌رژه‌وه‌ندییا دوژمنین مه‌دایه وهوسا ب سانه‌ی دی بینه نیخسیر د ده‌ستین واندا، وه‌کو دیار شاعری کهلتووره‌کی مادی نه‌وژی شوینکه بکارهینایه و مه‌رما خو‌یا شعری گه‌هاندیه جفاکی. ل فیرئ شوینک ره‌ش ئاماژه ب پیشمه‌رگه‌ی کریه کو پیشمه‌رگه ل سه‌رده‌می خه‌باتا چیای جل و بهرگی کوردی دکرئی و شوینکین وان به‌هرا پتر رهنگی ره‌ش بوو</p>
---	--

خوارن و قه‌خوارن:

خوارن و قه‌خوارن بابه‌ته‌کی هه‌ره گرنگی
کهلتووری مادیه و هر ملله‌ته‌ک ب خوارن و
قه‌خوارنن خو دهینه نیاسین. بو نمونه شاعر
خوارنه‌کا کهلتووری یا کورده‌واری ب نه‌فی
ئاوایی د شعرا خودا بکار دهینیت:

یاری...

په‌یقین من پوخت و ساده‌نه
ل هه‌می قولچکان مشه‌نه
ل سه‌ر نه‌زمانی جوتیارا و

دگهل سافارا هه‌ژارا خه‌تیره‌نه (حیتو، ۲۰۱۲: 435).

وه‌لاتانقه نه مینیت. واته ئەفه وئ چەندئ دگه‌هینیت کو ئاف و نانین خو بخون ژبهره‌ندئ ژئ نامازە ب ساقارا هەژاران کریه ئەگەر تاکئ کورد ئەف چەندە کر دئ بێتە خەتیره‌کا گەش د ئاف جفاکیدا، ب فی رەنگی دئ جفاک بێتە جفاکەکئ خودان بەرهم ئەگەرل دوپف پەیمایا وی بهین واته دا کو باشتر و جوانتر پەیمایا شاعیری بگه‌هیت و پەیف ساقار بکارهینایه و هندی ساقاره پتر د ئاف خەلکی هەژاردا بەرە‌لاقه. لەورا ژئ نافیری ئەف پەیفە بکارهینایه. بو نمونه ئەگەر ل شوینا فی خوارنئ خوارنه‌کا دی بکارهینا هندی مەبەست ب فی رەنگی نه د گەهشت. د نمونه‌یه‌کا دیدا د بێژیت:

خەونین ساقا

ب چەقین دارانقه شین د بن
 ئومیدین نوو ژ دایک دین
 ب رەهین سیدارانقه د نوسین
 ژەنگی د بن
 تەف کور و کچین شه‌هیدان
 ئەوین چاف رەش
 ئەوین دەف بەش
 ل بن سیبەرا کولورەکی
 ژ بارانا ئەنیا بانئ مەزن ب کەفیت
 پیتی د بن (حیتو، ۲۰۱۲: ۲۰۵).

کوردی کریه، نەشیاینه وهک پیویست خزمەتا خیزانین شه‌هیدان بکەن و ژیانەکا بەختەومر پێشکیش خیزانین وان بکەن. ئانکوشاعری هەولدايه وان پەیفین کیم د ئاف خەلکیدا د هینە بکارهینان پتر گرنگی ب دەتئ و داھینانا شعری پئ بکەت. دپارچه شعرەکا دیدا د بێژیت:

جورد یئ سەمایئ لی دکەن و ب من دکەن

من نه دشیا، یان نه دقیا..
 شوین پەنجین خوه داقوتمه دیمی فەنایی
 لەو ل هیفیا فراقینی- تولاک بیت ژئ؟ (حیتو، ۲۰۱۲: ۳۳۳).

(تولکئ) بوو، شاعری ب واتا خویا راستەقینه بکارنه‌هینایه، بەلکو وهک درکه ژ بو وئ یه‌کئ

شاعری خوارنه‌کا کوردەواری یا کو باب و باپیران د خواردیار کریه، هەندەک ژ ئەفان خوارن و قەخوارن تارادەیه‌کئ کیم دەینه چیکرن. شاعری ب فەر دیتیه نافی خوارنن کوردی دئاف شعرین خودا بکارهینیت. ساقار خوارنه‌کا کوردەوارییه و گەلەک جارن گوتن ل سەر خوارنن کوردی هاتینه. بو نمونه دئاف مللەتئ مەدا دبێژن ساقار ئالیکا میرانه. دیسان شاعری قیایه رەنج و خەباتا جوتیارئ کورد بەدەتە دیارکرن. هەروەسا دیار دکەت هەر بوهسته‌کا وه‌لاتئ چەندا ب خیر و بەرەمەتە و تاکئ کورد هان ددەت کو کارئ جوتیارئ بکەن و کوردستانی هەمی بکەنه دەخل و دان و کەسکاتی و پشت بەستئ ل سەر خو بکەت و ب هیفیا چ

شاعری مفا ژ کولورئ وەرگرتیه، کو ئەو ژئ بەشەکه ژ کەلتوورئ مادی. شاعری وهک جەفەنگ بکارهینایه. مەبەست ژئ ئەوه ئەو کەسین خو ژ پێخەمەت دوزا کوردی کریه قوربان و شه‌هید بووین هیفیا وان ئەو بوو رۆژەک بهیت هەمی هیفی و خەونین وان ب بنه راستی. واته شاعری وهک رەخنە ل دەستەه‌لاتا

وهکی یا خویا ئیک ژوان خوارنن کو د کەفتا و نوکه ژئ باب و باپیران د دخوارگیایی

گوشتی نانی ب دهیی. واته ئەف وینهیه هه‌لگری
رامانه‌کا کویره، ب ریکا ئەفی کهلتووری مادی
هاتییه دروستکرن.

که‌ل و په‌لین نافمالی:

که‌رسته و که‌ل و په‌لین ناف مالی ب
سامانه‌کی گرنگی کهلتووری مادی دهینه
هژمارتن، دشعرا حیویدا دهینه دیتن، وهکی
مه‌شک، تویرک، چرا، ته‌شیک،.. هتد. بۆ نمونه
شاعر دبیزیت:

یه کو مله‌تی کورد خودانی قان هه‌می خیرو
خیراتانه، لی دوژمن ل شوینا قان خیراتان نه‌و ژ
بۆ نافه‌دانکرنی بکار بهینیت، مفا ژئی و مر بگریت
دوژمن لی دزیت و بخۆ د بهت به‌رامبه‌ر ئەفی
چه‌ندی نه‌و هنده‌ک تشتی کیم دده‌ته مله‌تی مه‌ و
نهم پی رازینه. هه‌رچه‌نده نهم نه‌ هه‌زی ئەفی
مافینه، لی نهم ژ نه‌چاری د رازینه، کا چه‌وا شیر
گیانه‌مهره‌کی گوشت خوره، هه‌رده‌م خوارنا وی
گوشته، لی ژ ناچاری نیک به‌یت ل شوینا

دوهی ب شه‌فی چاقرئی بووم

ده‌ری ناخی من فه‌که‌ی و هیقیه‌کی بکه‌یه کواری (حیتو: ۲۰۱۲ : 190)

خۆدا بکارهینایه، ده‌می ناخی خۆ ب کواری
لیکچواندی، شاعری دیارکریه کو یی دده‌مه‌کی
نه‌خوشدا و ل هیقیه‌کی کو ناخی وی ته‌نا و
ئارام بیت و خاستیه کواری وی ئانکو ناخی وی
هه‌رده‌م یا داگرتی بیت ژ هیقیان و چ ده‌مان
نه‌هیلته قالأ. هه‌روه‌سا شاعری ئاماژه ب
که‌رسته‌کی دی یی ناف مالی کریه، بۆ نمونه
دبیزیت:

شاعری ده‌رپرینه‌کا شعری یا جوان ب ریکا
که‌رسته‌کی مادی یی نافمالی کو نه‌و ژی کواریه
قه‌هاندیه. هندی کواریه د سه‌رده‌می که‌فتدا وه‌کو
عومباره‌کی بوول کوژیه‌کا ژووره‌کی دانا و ل
سه‌ری ده‌خل و دانئ هه‌ی دکری و ل بنی
کواری کونه‌ک هه‌بوول ده‌می دقیا هنده‌ک دانی
بینه‌ ده‌ر دا وی کونال بنی فه‌که‌ن. واته شاعری
ب شاره‌زایی ئەف که‌رسته د خزمه‌تا شعرا

ماسی مرن

خوشی برن

کوئر ل ئاسمانی نافر

....

دستاری دانی پرتکی و (حیتو، ۲۰۱۲ : ۴۷)

وی سه‌رده‌می بزاقا رزگارییا کوردی و تا
راده‌یه‌کی مه‌زن ژ ناف چوو بوو. دستار وه‌ک
چه‌فنه‌ک بۆ نه‌مانا شورمش بکارهینا. وه‌کو دقئ
پارچه شیعرا ل خواری دیار ئاماژه ب ئامیری
مه‌شکی هاتیه کرن، ده‌می د دبیزیت:

شاعری د قئ پارچه شعرا ل سه‌ری دا
ئاماژه ب دستاری کریه، نه‌وژی وه‌ک
که‌لتووره‌کی مادی ده‌ینه هژمارتن، مه‌به‌ست ژ
دستاری لقیه‌ره شوره‌شا کوردییه، چونکه ئەف
شعره ژ بۆ سالین هه‌شتیان فه‌دگه‌ریت، کول

نزانم..

باوه‌ری ژ نه‌نیا من د هه‌لیت و

مه‌شکا ژفانه‌کی نوو دکیت

خوشی..

به‌لاتینه‌کا عاشقه و هه‌کو تو ده‌یی

دزانم دی هیت (حیتو، ۲۰۱۲ : 132)

ئەفی کهلتووری مادی کو د سه‌رده‌می نوکه‌دا
ناهیته دیتن نیشا جفاکی کورد به‌مت، هه‌روه‌سا
واتایه‌کا مه‌جازیژی دگه‌هینیت کو گه‌شبینیه‌ک پیقه

مه‌شک کو ژ لایی ژنانفه ده‌اته بکارئینان
ماسه‌ت دکره مه‌شکی پاشی دا کین د بۆ ده‌و،
شاعری ئاماژه ب ئامیری مه‌شکی کریه داکو

گه‌له‌ک ده‌قهر دبیزنی پارزینک. ئەو ئامیرین د سهرده‌می باب و باپیراندا دهاتنه بکارهینان باراپتريا وان ب تنی د مووزمخانا‌ندا ماینه و نه‌ویئ نوکه کیم نائف وکاری وان ئامیرا دزانن کانی بو چ کار دهاتنه بکارهینان. بو نمونه

دیاره، مه‌شک یا ژفانه‌کی خوشی و هیفی بوونی بو دکیت. واته شاعیری ئەف کهل و په‌له ژ بو خزمه‌تا شعرا خو بکارهینایه و ئیستاتیکه‌یه‌ت ب تیکستی شعرا خو به‌خشیه.
که‌ره‌ستین کشتوکال- چاندنی:

ئەو ئامیرنه بین باب و باپیران دکه‌فندا ژبو کاری کشتوکالی بکارهینان، بو نمونه هه‌گبه

دۆزاته...

هه‌گبه‌یه‌ک بوو، ل سهر پش‌تا من
فه‌خوارناته ژ خوینا من (حیتو، ۲۰۱۲: 157).

ملله‌تی کورد چه‌ند قوربانی ب مال و گیان سهر دوزا خو دایه داکو بگه‌هیه‌ته ئارمانجی. واته شاعری ب ریکا ئەفی که‌لتووری مادی (هه‌گبه) دبیزیه‌ته کوردستانی تو هه‌گبه‌یه‌کی ب پش‌تا منفه و فه‌خوارنا ته ژ خوینا من و هه‌رده‌م یئ ئاماده‌مه خوینی و قوربانینی بو ته بریزم، ب ئەفی چه‌ندی وینه‌یه‌کی جوان ب شعری د روست کریه .
دیمونه‌یه‌کا دیدا دبیزیت:

ئەف که‌ره‌سته یئ تاییه‌ت بوو ب ژنانفه ب پش‌تا خو‌فه دکر و کهل و په‌لین خو دکرنه تیدا. شاعری ئەف که‌ره‌ستی کشتوکالی دنا‌قا شعرین خودا بو مه‌رمین جودا بکار هینایه. ئەف که‌ره‌سته یئ گومان که‌لتووره‌کی مادی یئ جفاکی کورده و گه‌له‌ک دنا‌قا ئەده‌بیاتاندا ره‌نگه‌ه‌دایه. شاعری ئەف که‌ره‌سته وه‌ک مه‌جاز ژ بو خه‌بات و بزاقا ملله‌تی کورد ب کارهینایه. واته کا

هه‌کو ئەم ژ چپای زفرین
دارا ئومیدی یا که‌سک بوو
کولیک پنه‌ه د بشکورین
هه‌وه بفر ژ چنکر (حیتوی، ۲۰۱۸: 44-45)

هنده‌ک که‌سین گه‌ندهل و خو‌فروش و وه‌لات فرۆش بنه ئەگهر کو ئەو دارا گه‌هشتیه به‌ره‌می دی ژ نافیمن و ژ به‌ر مه‌رمین خوین تاییه‌ت، ئانکو دارا ئومیدا ملله‌ته‌کی ب خوین وخوا خو د ئافدا ئەفرو بده‌ستین خوینان دی هیه‌ته برین و ئومیدین وان ژ نائف بیه‌ت، بوینه مارین دوو سهر، شاعری ب فی ئاوی ئەف که‌ره‌ستی که‌لتووری بفر دنا‌قا شیعرا خودا بکارهینایه و ره‌خنه‌یه‌کا ئافاکهر ئاراسته‌ی قان جوره که‌سانین گه‌ندهل و خو‌فروش کریه. د نمونه‌یه‌کا دیدا هاتیه:

دئەفی نمونا سهریدا شاعری ئامازه ب که‌ره‌سته‌یه‌کی کشتوکالی یئ دار برین کریه، ئەو ژی بفره. واته شاعری مفا ژ فی که‌ره‌ستی کشتوکالی و د هه‌مان ده‌دا که‌لتووره‌کی مادیه وه‌رگریه و په‌یاما خو‌یا شعری یئ رازاندیه ده‌می دبیزیت: ده‌می تاکی کوردل چول و چپیا و ده‌شت و زوزانان خه‌بات پنه‌مه‌ت ئازادی و سهر به‌خویا کوردستانی کر و هه‌رده‌م د چه‌په‌ری به‌ره‌قانی و به‌رخودانیدا بوون، ل گهل نه‌حه‌ز و دوژمنین وه‌لاتی خو و ب ئومید بوون کودی روژه‌ک هیت دی به‌ره‌می خه‌بات و ماندیبوونا خو بینن، لی ئەو به‌ره‌م گه‌هشت نه‌دزانی دی

دناف جاقین مندا. باژیره‌که
بین د نافی ته‌مهدی و دوماننا
جگارین بیکارا وهر بووی
یان کاژه‌که
نه ژ بهر هوروبایی زفستانی و
نه ژ ی ژ بهر داسکین ژیانی، نه‌له‌رزینه
لی ژ نه هه‌فسه‌نگی یا ره‌هان
یا دوو کهر بووی (حیتو، ۲۰۱۲: 43)

کویر دنالین ئه‌گهر بوینه گروپ گروپ هینگی
دی بینه دوو کهر وپتر ژ ی دی ب ساناهی بینه
ئیکسیر د دهستین دوژمنی دا، له‌ورا ژ ی
شاعیری ئاماژه ب قان په‌یقین کهلتوری مینا
داسک کره‌ده داکو ب ریکا بکاره‌ینانا ئه‌قی
که‌ره‌ستی کشتوکالی سه‌ربورا خو یا شعری پی
جوان و دهوله‌مهند بکته و وینه‌کئی جوان پی
دروست‌کره‌یه. واته نه بوونا دادپه‌روه‌ریی د بیته
هوکار کو دوو به‌ره‌کی نافی مه‌دا د روست بیت.

نامیرین نیچیری و شه‌ری:

ئو نامیره‌نه یین د که‌فندا باب و باپیران
ژیۆ نیچیری و شه‌ری بکارده‌ینان، شاعیری وک
جه‌فنگ و هیما دشعیرین خودا بکاره‌ینایه. بو
نمونه:

دقی نمونا سه‌ریدا شاعری ئاماژه ب
که‌ره‌سته‌کی مادی یی کشتوکالی کره‌یه، ئو ژ ی
داسکه، شاعر هه‌ردم هه‌ولده‌ت په‌یقین بزاره و
کارتیکر بکاره‌ینیت ژبو فی چهندی دبینیت کو
په‌یقین کهلتوری گه‌له‌ک د گونجایه داکو
سه‌رنجا خاندنه‌فانی بوخو رابکیشیت. له‌ورا ژ ی
په‌یقا داسک بکاره‌ینایه. دقی پارچه شعرا ل
سه‌ری دیار شاعری ره‌خنی ل سه‌سته‌می
دهسته‌لاتا کوردی د بیافی ب ریفه‌برنا جفاکیدا
کره‌یه کو ب دروستاهی سه‌ره‌ده‌ری نه کره‌یه.
واتایا مه‌جازی یا فی چهندی ئوه هندی ئه‌م
ئیک‌گرتی و دادپه‌روه‌ری بین چ تشت نه‌شینه مه،
لی یا مه‌ترسیی ل سه‌ر مه دروست دکته، ئوه
نه ئیک‌ریزی و نه دادپه‌روه‌ریا مه‌یه کو سه‌ری
چهندين سال و زه‌مانایه ئه‌م کورد ژ بهر فی برینا

ده‌قی فه‌کریمی هوفانه و ته‌نا بوون

شه‌فه‌کا بیده‌نگا پر ترسه

ته‌له‌ه‌کا نه‌رمه

دیمه‌نه‌کی خوش و گه‌شتی ب سه‌همه (حیتو، ۲۰۱۲: 231)

می‌هاندنا، شاعری ئاماژه ب که‌ره‌سته‌یه‌کی
که‌لتوری کره‌یه، کو ئه‌وژی ته‌له‌ه و ب ریکا
ئه‌قی نامیری مادی شیاپه وینه‌یه‌کی جوانی
شعری ئاره‌سته‌ی وهرگری بکته. زیره‌کییا
شاعری یا د فی چهندی ده‌می وی پیگه
گریدانه‌ک د ناقه‌را په‌یقا ته‌له‌ه، نه‌رم کره‌یه، ب
فی ره‌نگی وینه‌یه‌کی پارادوکسی چیکریه و هه‌ر
ئه‌فه بوویه ئه‌گهری داهینانی. هه‌روه‌سا نامیرین
شه‌ری ژ ی بکاره‌ینایه، بو نمونه:

د ئه‌قی نمونیدا شاعری نامیره‌کی نیچیری
یی که‌فن بکاره‌ینایه کو باب و باپیران ژ بو
نیچیری بکارده‌ینا ئو ژ ی ته‌له‌ه. شاعری ل
قیری ئاماژه ب بیسه و ته‌له‌ین دوژمنی ملله‌تی
مه کره‌یه ژ کار و کریارین نیچیرفانایه ده‌می دقین
نیچیره‌کی بکه‌ن، لده‌ستیکری ریکی بو خوش دکهن
و هنده‌ک ناوازین خوش بو لیدهن و زمانه‌کی
نه‌رم و نیان بکارده‌ینان داکو نیچیرا خو که‌هی
بکه‌ن، هه‌ست ب مه‌ترسیی نه‌کته هه‌تا دکه‌فینه
ته‌له‌ین وان. لی د راستیدا گورگن د که‌فلی

سوپاسیا من نه‌که

نه‌هه‌وجهمه

په‌یفین شرین ژ من را بیژی

نه‌فرویا من یا په‌پووک بیوار

ژ دیتتی بریژی و سترانه‌کا دی یا خوش داریژی

سوپاسیا من نه‌که

کو سوارین مه‌غولان هه‌موو ره‌فین

ژ بهر من یا په‌یاده

چ خه‌نجه‌رین ژه‌هرکری و پیغه هنگفین

ژ پشتقه، ل پشتا من یا چه‌میایی نه‌ده! (حیتو، ۲۰۱۲: 157)

ب بیژیته وان هیفیدارم هوین وهکی هه‌ر جار مه قوربانی به‌ژه‌ه‌ندیین خو یین تاییه‌ت نه‌که‌ن و ماندیوونا مه دبه‌ر ئاقیدا نه‌به‌ن. واته خه‌نجه‌ر وهک جه‌فنگ بکاره‌ینایه ب ریکا نه‌فی که‌لتووری مادی خه‌نجه‌ری په‌یاما خو گه‌هان‌دیه وینه‌یه‌کی جوان پی دروستکریه.

نامیرین موزیکي:

مه‌به‌ست ژ نامیرین موزیکي نه‌وه کو مروقان ژ که‌فتدا بو دهرینا ئیش و ئازارین دهردی دلین خو بکاره‌ینا، شاعری د ناڤ شعرا خودا ئامازه ب که‌ره‌ستین موزیکي کریه. بو نمونه

د نه‌فی نموونا سه‌ریدا (خه‌نجه‌ر) نیک ژ وان ئامیرانه پی کو ژ بو شهری بکاردهات. واته نه‌ف بکاره‌ینانه ژ ل دویف کاودانی دمینیت کا ژ بو به‌ره‌فانیکرنییه یان ژ کوشتنییه. ل قیری مه‌به‌ستا شاعری نه‌وه کو هه‌ر دم ملله‌تین زله‌یز باس ل زیره‌کی و قاره‌مانیا ملله‌تی کورد دکهن و د هه‌می قوناغاندا کوردان به‌ره‌فانی ژ مروفايه‌تی کریه و سه‌رده‌می نوکه‌دا ب نوینه‌ره‌تیا هه‌می دونیایی شهرئ تیوروستین داعش کر وه‌لاتین زله‌یز ب په‌یفین خوش و نه‌راست، هیچ پاداشته‌ک نه‌دا ملله‌تی کورد به‌رامبه‌ر فی کاری پیروز. دقیره‌دا شاعری قیایه

بلورا شفانییه و په‌زین سه‌ر خوش مه‌خهل دبن

خه‌ونین سه‌راپاوی ب رستکا سه‌ربانیغه

دبنه چه‌تر وجوقهل دبن

ل فی وه‌لاتی ناخ بوومه‌یه و ئاسمان بوو وان

ره‌نج بوومه‌یه به‌ره‌هم بوو وان

مرن بو مه‌یه ژیان بو وان (حیتو، ۲۰۲۱: ۵).

خوش خه‌لکی هه‌ژار رازی و ته‌نا دکهن، هه‌روه‌کی وی چه‌ندییه کا چه‌وا شقان ب بلوری په‌زی مه‌خهل د که‌ت ئاها ب فی ره‌نگی چینا ده‌سته‌ه‌لاتدار وه‌سان چینا هه‌ژاران ب ئاخفتنن خوش خه‌لکی سه‌ردا دبه‌ن.

جهین په‌رستن و نایینی:

هه‌ر مروقه‌کی یان هه‌ر ملله‌ته‌کی بیروباوهر ب ئاینه‌کی تاییه‌ت هه‌یه، دناڤ هه‌می ئایناندا جهین په‌رستن هه‌نه، عارف حیتوی دناڤا شعرین خودا ئامازه ب گه‌له‌ک جهین په‌رستن یین ئاینن جودا جودا کریه. بو نمونه:

بلور نیک ژ وان ئامیرانه پی کو مروقی کورد د که‌فتدا بکاره‌ینان، هنده‌ک جاران ل ده‌می ژه‌نیا وی مروقی دهربرین ژ خوشی و نه خوشیین خو کریه. بلور وه‌کو که‌لتووره‌کی مادیی گرنگ دناڤا نه‌ده‌بیاتان دا ده‌یته بکاره‌ینان، شعر ژ فی چه‌ندی یا بی به‌هر نینه. دفی بواریدا شاعری نه‌ف که‌ره‌ستئ موزیکي ب جوانی تیکه‌لی په‌یاما خو یا شعری کریه. نه‌ف ئامیره وه‌ک واتا ب مه‌ره‌ما خو یا راسته‌قییه بکار نه‌هاتیه، به‌لکو مه‌به‌ستا شاعری نه‌وه نه‌ف وه‌لاته تنی کاری زحمه‌ت بو هه‌ژارانه و سامان و پاره بو چینه‌کا دیارکریه، هه‌رده‌م ب ئاخفتنن جوان و

من ل مزگهفتی پاپوس نهپر
کو نافهك ژ ناسمانی برژیت
گونه‌هان تافیلکهت، بسوژیت
خودی كهونه وجوانیه

نوو نهز.. جوانی یا فی كهونیمه (حیتو، ۲۰۱۲: 285)

مروقیه‌تی یا جوانه و هه‌ر دهمی مروقی کارین
باش و مروقیه‌تی کرن ئیدی مه پیدقی ب بارانی
نابیت بو پاقر کرنا گونه‌هان. هه‌روهسا د
نمونه‌یه‌کا دیدا بهس ل په‌رسته‌گه‌ها
زه‌رده‌شتیان کریه دهمی دبیزیت:

وه‌کو یا خویا کو مزگهفت جهکی په‌رستنی
یی موسلمانیه، ئەفی جهی پیروزی خۆ ل دهف
موسلمانا یا هه‌ی. واته شاعر د فی پارچه شعرا
ل سه‌ریدا گله‌یی دکهت نه‌کو هه‌ر كه‌سی چوو د
مزگهفتیقه و په‌رستن کر دئ بیته نه‌گه‌ر کو نه‌و
ژ گونه‌هان پاقر ببیت. واته كه‌توار ب کارین

دبیت به‌لگه‌ك ژ دارئ بوهرییت
دبیت به‌فرا کونبه فرین دیرین به‌له‌ییت
دبیت وه‌ریسی ریکی بپچیت
نوو... به‌نده‌کی دیتنا خوش بقه تییت!
لی ناگرئ په‌رسگه‌ه‌ی

په‌رسگه‌ها زه‌راده‌شتی... نافه مرییت. (حیتو، ۲۰۱۲: 316)

زه‌رده‌شتی ئاینه‌کی كه‌فته ل ئەفی ده‌قهرئ و
هه‌ر ژ كه‌فندا ئەف ئاینه ل ئەفی ده‌قهرئ
هه‌بوویه و هه‌تا نوکه ژی یی به‌رده‌وامه. له‌ورا
ئامازه ب ئەفی ئاینی کریه، د وئ باوه‌ریدایه چ
هیز نه‌شین فی ئاینی ژ نافه به‌ن دبیت کو
دویف كه‌تیین فی ئاینی دئ د به‌رده‌وام بن ل سه‌ر
ئاینی خو دهستان ژئ به‌رناده‌ن. واته داهینانا
شعری د ئەفی نمونه شعریدا د هه‌لیژارتنا په‌یفا
په‌رسته‌گه‌ه‌یدایه چونکه ئەف په‌یقه باشترینه ژ بو
گه‌هاندنا واتایا شعری، هوکاری ئەفی یه‌کی،
ئوه ئەف ئاینه ئیکه ژ ئایینن كه‌فتین ده‌قهرئ.
شاعر ئامازئ ب جهی ئاینی ئیزدیان کریه،
دهمی د دبیزیت:

په‌رسته‌گه‌ه ئه‌وجهه کو مروف تیدا په‌رستن
تیقه دکر، نارامیا خو د ئەفی جهیقه د دیت. نه‌و
په‌رسته‌گه‌ه سه‌ر ب چ ئاینه بیت دبیته جهکی
پیروز ل دهف وان كه‌سان. پیروزی فان
په‌رسته‌گه‌هان ل دهف شاعران دنافا به‌رهمی
واندا ره‌نگه‌ه ده‌ت ئەف چه‌ندا هه‌نی ژ به‌ر
گه‌له‌ك هوکارانه دبیت هوکاره‌ك نه‌و بیت و
سه‌رنجا دویف كه‌تیین وی ئاینی بو به‌رهمی خو
رابکیشیت یانژی دبیت شاعر شیانین خو نیشا
خوانده‌فانی به‌ت کو پیزانین ل سه‌ر ئاینن جودا
هه‌نه. له‌ورا دناف شعرین خو‌دا ئامازه ب گه‌له‌ك
په‌رسته‌گه‌ه‌ین ئاینن ین جودا جودا کریه، وه‌کو د
ئەفی پارچه شعرا ژووریدا ئامازه ب په‌رسته‌گه‌ها
زه‌رده‌شتیان کریه. وه‌کو یا خویا ئاینی

عه‌فر مینا گورییه‌کا په‌نجه‌شیر گرتیه و
باران ژی مینا سه‌مایه‌کا لاله‌شی یا ساکاره
جانئ من وه‌کو گه‌رمایه‌کا ته‌مووزیه و
بشکورینا ته‌ ژئ، بوهاره
ده‌رگه‌ه‌ی عه‌قران ین ل تافه وباران دئ هیت
نه‌ز - نه‌وئ به‌رزه - دوه‌لاتئ په‌یفستائیدا
شه‌مالکین من دقه‌مریانه (حیتو، ۲۰۱۲: ۳۵)

وه‌لاتی- کورین دهسته‌لاتی ئه‌زماندریژ و د تنگژینه. ئانکو گوتن ژ کریاران پترن و نهف وه‌لاتی مه خوین و جان ژیرا ددان، یی بوویه وه‌لاتی په‌یشتانی و گوتنن بی کریار. هه‌روسا باس ل کانیا سپی ژی کریه. د بیژیت:

دقی نموونیدا شاعری باس ل جهه‌کی ئاینی ئیزدیا کریه، ئه‌و ژی (لالش)ه. لقیره شاعری یی بیزاره، زه‌فی بین به‌ره‌مدار تیهنی بین ناغینه کو گه‌ش بین و به‌ره‌می بدهن. ئومید بین نیف هسک و ل به‌ر مرئینه، ئه‌و زارو‌کین ل هیفیا پاشه‌روژه‌کا گه‌ش کو نامازه‌یه بو خه‌لکی

هه‌موو خه‌ونین ل گولستانی پرت پرت بووین

برنه به‌ر نیک

ملوانه‌کا جوان ژی چیکر و خه‌ملاند

هنده‌ک چیکین نا‌فا سپی یا گه‌لیی لالش

ژ دوعایین ده‌یکین شه‌هیدان

.....

ئومیده‌کا گه‌ش د جاقین

کورو کچین خورتاندا فه‌ژاندا (حیتوی، ۲۰۱۸: 56)

جهین دیرۆکی ئه‌و جهین یی کو د سه‌رده‌مه‌کی که‌فتندا ژ لایی مرو‌فانقه ژ بو چ مه‌رم هاتینه نا‌فاکرن. هنده‌ک جارن ئه‌و جه‌ب بوورینا ده‌می تا راده‌یه‌کی تی‌کچووینه، لی گه‌ل فی چهندی ئه‌و جه‌ هه‌ر ماینه و بووینه جهین دیرۆکی بین گرنگ. د هه‌ر وه‌لاته‌کیدا جهین دیرۆکیین هه‌نه و خه‌لک شانازیی ب وان جهان د به‌ت. نه‌ف جهین دیرۆکی د نا‌ف شعرین شاعراندا ره‌نگه‌ده‌ن، د فی بواریدا ژی شعرین حیتوی ژی ژنه‌فی چهندی د بی به‌هر نینن. بو نمونه:

لالش و کانیا سپی ل ده‌ف کوردین ئیزدی کانیا سپی ل لاشی جهه‌کی پیروز ده‌یته هژمارتن، دقیردا شاعر باس ل وان کاودانین نه‌خوش دکه‌ت ئه‌وین ب سه‌ری کوردین ئیزدی ژ لایی ری‌کخراو داعشقه ب سه‌ری وان هاتین. له‌وما نه‌گه‌ر هه‌می هیفی و ئومیدین و ان بشکین، لی ژ نه‌جامی خو راگریا ملله‌تی کورد شیان گه‌له‌ک ژ کچین ده‌ستین واندا فه‌گه‌رن و نا‌فا کانیا سپی بشونه‌فه و ئومیدین وان فه‌گه‌رن. جهین دیرۆکی:

زیوسی.. پف کره بورجا به‌له‌ک

که‌فره‌کی سیزیفی ژی په‌شی و

ب پالا شریقه‌ک سنگه‌ پی.. (حیتو، ۲۰۱۲: 353)

شاعیری بریکا شعرا خو نه‌ف که‌لتووری مادی کو بورجا به‌له‌که، وه‌ک هیمایه‌ک بو ملله‌تی کورد بکاره‌ینایه. زیوس د نه‌فسانا یونانیدا خوداوه‌ندی با و بروسیایه وه‌ک هیما بو داگیرکهرین کوردستانی بکاره‌ینایه. د نمونه‌یه‌کا دیدا هاتییه :

جهین دیرۆکی وه‌کو سامانه‌کی گرنگ مفا ژی ده‌یته دیتن و دبنه جهین گه‌شتیاری. بورجا به‌له‌ک جهه‌کی دیرۆکیی ملله‌تی کورده، نه‌ف جهه ناسنامه‌یه‌که بو ملله‌تی کورد و ره‌سه‌نه‌تییه‌کی د ده‌ته کوردان. دیسان وه‌کو که‌لتووره‌کی گرنگ دنا‌ف نفیسینین نفیسه‌راندا ده‌یته دیتن داکو که‌لتووری خو نیشا هه‌می جهین جیهانی بدهن.

روژئ چاقين خوه فه‌کرن
 پيلين خابووری د له‌يزن
 پرا ده‌لال پرچا خوه يا دريژ شه دکر
 ده‌می شه‌ری دهره‌گه‌ه قوتاین
 خوه‌نين مور ژ مه کهفتن
 سه‌ر ده‌ستی من بوونه تفه‌نگ
 نه‌ز روویی پرا ده‌لال
 ل بن سيبه‌را کورکين پنيکری
 مه‌خوها ناشتيني فه‌دخوار
 دئ بيته شه‌ر؟
 نابيته شه‌ر؟ (حيتو، ۲۰۱۲: 317)

پرا ده‌لال ل زاخوب نيك ژ جهين ديروکی
 بين هه‌ره کهفن ل کوردستاني ده‌يته هژمارتن.
 بي گومان پرا ده‌لال گرنگيه‌کا زور هه‌يه و
 بوويه ناسنامه بو باژيري زاخو و کوردستاني. د
 نه‌فی پارچه شعرا ل سه‌ری، شاعيري پرا ده‌لال
 وه‌ک جه‌فنه‌نگ ژ بو کوردستاني بکاره‌ينايه،
 ناقه‌روکا نه‌فی شعري باس ل شه‌ري براکوژيي
 کوردي د سالتين نوتاندا دکه‌ت.
جهين فه‌حه‌واندنا گيانه‌وه‌ران:
 مه‌به‌ست ژ جهئ فه‌حه‌واندنا گيانه‌وه‌را نه‌و
 جهن بين کو مروقي کورد د کهفندا وه‌ک جهه‌کئ
 تاييه‌ت ژ بو خودانکرنا گيانه‌وه‌رين ناقمالي
 دروستکري. شاعر دبيژيت:

هه‌موو هه‌نگين ل هيقيا بشکفتنا گولان مانه هوشيار
 بي نوميدي کره به‌ر خوه و ته‌نگه‌زاري کره ژيوار
 رووباره‌کئ ب خه‌م و زيمار
 ب دويف سه‌لمينشاوي
 هنگفيني هيژ نه‌چيپوويقه کره خار

.....
 مه هه‌تا گه‌نگي ل هيقيا ته‌مينم (حيتو، ۲۰۱۸: 47)

دنه‌فی نموننا ژووريدا شاعري
 مفاژ جهئ فه‌حه‌واندنا ميشا هنگفيني
 کريه، نه‌و ژي سه‌لمه‌ميشه. شاعري ب
 ريکا نه‌فی که‌رستئ مادي وينه‌يه‌کئ
 هونيري يئ شعري يئ جوان
 فه‌هانديه. شاعر باس ل کوردستانا
 باشوور دکه‌ت، کو چنه‌د خوین و
 قورباني سه‌خمه‌راتي سه‌رخه‌بووني
 داينه و ل هيقيا بشکفتنا ده‌ولته‌ئ بووني،
 لي ژ نه‌جامئ نه ئيکريزيا ناق مالا
 کوردي بوو نه‌گه‌ر کول شوينا
 به‌خته‌وه‌ري به‌يت خه‌م و بي نوميدي ژ
 هه‌می لايه‌کئ فه ب سه‌ري ملله‌تی
 هاته‌ خوار. واته نه‌ف شعره وه‌سفا مه
 دکه‌ت بشتي ريفران‌دووم هاتيه نه‌جام
 دان. ب نه‌فی چنه‌دئ خه‌مه‌کا مه‌زن
 سه‌ر مه‌ دا هات. واته سه‌له‌ميش وه‌ک
 هيماژ بو ده‌ولته‌تا کوردي و هنگفين
 ژي وه‌ک خيرو به‌ره‌که‌تئ بکاره‌ينايه.
 بقئ چنه‌دئ دهربرينه‌کا جونا شعري
 دروست کريه. نمونه‌کادي ژ شيعرين
 حيتوي ده‌ما به‌حسئ جهه‌کئ دي يئ
 فه‌حه‌واندنا گيانه‌وه‌ران دکه‌ت، دبيژيت:

مهم شقانه و بزنین خوه بهردان چهروانی
بوهاری دادا خر کوزا و کولیلکان بهردا گریانی
شاخین بزنان هند درئ بوون سینگی ناسمانی دراندن
نوو مارشه‌کا خونگهرم و بانگه‌کی نهرم
یان نه‌کته‌رین هیژ نیف نهرم
بزن ل کوتانی جهماندن (حیتو، ۲۰۱۸: 41)

ئهوژی جهی داخیه کو ملله‌تی کورد هوسا
وهسف کریه و وهکو بزنان دوزمن دئ وان
قه‌چمه‌نیت وکه‌فته دین دهستی وانقه شاعیری
په‌یامه‌کا رمخنه‌ی ناراسته ملله‌تی کورد دکه‌ت.
واته کوتان جه‌فنگه ژ بو ملله‌تی کورد کا چه‌وا
شقان رادبیت په‌زی خول جه‌کی ئاکنجی د
کته و وی په‌زی چ شیان نینه به‌رامبه‌ر شقانی
هوسا مروفتی کورد دئ ل جه و واری وی
راکته و ل ده‌قهره‌کی ئاکنجی دکته وهک
چیکرنا که‌مپا.

مالین کوچهراتی - ره‌فهند:

مهرم ژ مالین کوچهراتی نه‌وه کو مروفت
هه‌ر ده‌مه‌کی ل جه‌کی ئاکنجی بیت، ئەف چه‌نده
ژی د ناف شعرا شاعریدا ب ره‌نگه‌کی ره‌هن
وئاشکرا ره‌نگه‌فدایه. بو‌نمونه:

خه‌می کوینی خوه دادا دیمی من
پرسان توفی خوه هافیت چافی من
زمان.. ناراندن خسته له‌شی من
نووته.. (حیتو، ۲۰۱۲: 253).

کوینه، خه‌م لده‌ف ئاکنجی بوینه هه‌روه‌کی چاوان
کوچه‌راتین کوردان ل زوزانان ل بن کوینان
ئاکنجی د بوون.

ئه‌نجام

۱- بکار هینانا که‌لتووری د شعرین شاعریدا
ب ئەو به‌رفره‌هیا پیشچاف مه‌رمین بکار
هینانی ب ئەفی ره‌نگی ل ده‌ف دیار دین:
یا ئیکی پاراستنا گه‌نجینه‌یا که‌لتووریه، یا
دووی ب ریکا که‌لتووری دهربرینین جوان
داینه نا‌قه‌ر و‌کا شعرین خو.

د ئەفی نموونا ژوووریدا شاعری نافی جه‌کی
مادی یی که‌فتی باب و باپیران ژ بو خودانکران و
قه‌حه‌واندنا گیانه‌موران د شعرا خودا بکاره‌ینا
بیت، کو ئەو ژی کوتانه. هندی کوتانه جه‌کی
تایبه‌ت بوو ژ بو وه‌رزئ هافینی ب ترکا و داران
دهات چیکرن. واته ئەف جهی مادی د خزمه‌تا
په‌یاما خو یا شعریدا بکاره‌ینایه و ب ریکا وی
دهربرینی ژ کاودانه‌کی دیارکری یی کوردی
کریه، ئەوژی نه‌وه شاعر دیار دکته ده‌می
دوژمن ده‌یت و دقیت وه‌لاتی داگیر بکته دئ
زمانه‌کی نهرم و خوش بکاره‌ینیت وه‌کو ئەم ب
کوردی دبیزین دئ بوهاری ئینته لیفی و به‌لی
بتنی هنده‌ک گوتنن وچ بنه‌ما بو ناخفتن و
کریارین وان نینن و ب فی ره‌نگی دئ هه‌می
وه‌لاتی داگیر دکهن. ب ریکا ئەفی که‌لتووری
مادی ئیستانیکه‌ک ب شعرا خو به‌خشیه و

جفاکی کوردی د که‌فتدا هه‌ر وه‌رزه‌کی ل
جه‌کی بوو و ژیانان وی سه‌ر خودانکرنا
گیانه‌موران بوو، ل هه‌ر وه‌رزه‌کی لدویف
پیدقیاتیی چوونه جه‌کی . ئانکو گه‌له‌ک جاران
ده‌می باب و باپیرین مه‌ چوونه ده‌قهره‌کا دی
وان مالین خو ب به‌ر و ناخی دروست نه‌دکر،
به‌لکو وان کوین ژ بو مه‌رما ئاکنجیبوونا خو یا
ده‌می بکارده‌ینان. واته دشیی بیژین ژیانان
کوچه‌راتیی بو هه‌ر ده‌مه‌کی ل جه‌کی بوون،
شاعری ئەف جوړه که‌لتووره دناف شعرین خودا
بکاره‌ینایه وینه‌یه‌کی جوان پی دروستکریه کو
خه‌م و ژانان قه‌ستا وی کریه و سه‌ری وی بویه
جهی پرسان و هزرروبیران، له‌شی وی ئیشاندیه.
که‌واته شاعری ریکا ئەفی که‌لتووری ماددی کو

بلخرشوش، خدیجة (2017). تجلیات التراث في رواية رمل الماية فاجعة الليلة السابعة بعد الالف لواسيني الاعرج. رسالة ماجستر، جامعة 8 ماى 1945 قالمه. كلية الاداب و اللغات.

توفیق، کهریم (2012). کاریگه ری نیسلام له‌سه‌ر كهلتووری كورد: بی‌ده‌زگه‌هی چاپی.

حیتو، عارف (2012). سترانین په‌لا کۆبه‌ره‌م‌می شیعری. به‌رگ‌ی نیکی و دووی. هه‌ولیر: ژ و‌شانین مه‌ل‌ه‌ندی گشتی نیگه‌تی یا نفیسه‌رین كورد.

حیتو، عارف (2011). گ‌غه‌ بایه‌کی کانونی. دهوک: به‌لا‌فکرنا نیگه‌تیا نفیسه‌رین كورد ..

حیتو، عارف (2018). نزاین ناگری، که‌ریا دلسوژ. شعر. هه‌ولیر: بی‌ده‌زگه‌هی چاپی.

حیتو، عارف (2020). وه‌رگوه‌یزکین مژموی. دهوک: بی‌ده‌زگه‌هی چاپی.

رسول، عزالدین مصطفی (1968). الواقعية في الادب الكردي. بيروت: منشورات المكتبة العصرية..

زاید، علی عسری (1997). استدعاء الشخصيات التراثية في شعر العربي المعاصر. القاهرة: دار الفكر العربي للطبع و النشر.

عبدولرحمان، نهرشد حیتو (2020). هیمایین ئایینی ده‌وزانا نویخوازا کوردیدا ئه‌حمه‌دی مه‌لا - سه‌باح ره‌نجدر - عارف حیتو - که‌ژال ئیبراهیم وه‌ک نمونه، ناما دکتورایی. زانکوی سه‌لا‌حه‌دین. کولیزی زمان.

عبید، نهرخه‌وان محمد (2014). دیارده کولتوریه‌کان له (مهم وزین) ی (ئه‌حمه‌دی خانی) دا. نامه‌ی دکتورا. زانکوی سلیمانی. سه‌کولی زمان. به‌شی کوردی.

شوانی، محمد (2010). ده‌ریاره‌ی چه‌مکی کلتور سلیمانی: گو‌فاری گزنگ. ژ (86): ده‌زگای چاپ و په‌خشی سه‌رده‌م..

عبدالرحمن، شقان جرجیس (2018). ره‌نگه‌دانا ئه‌فسانئ د رومانا ده‌قه‌را به‌ه‌دیناندا دهوک: وه‌شانخانا گازی.

فه‌ره‌ج، شاخه‌وان جه‌لال (2013). تابو وه‌ک نمونه‌یه‌کی په‌یوه‌ندی نیوان زمان و کلتور: به‌ریوه‌به‌ریتی چاپ و بلاوکردنه‌وه سلیمانی.

گولی، مسعود خالد (2002). فه‌ره‌نگا گولی (فارسی- کوردی) ده‌زگه‌هاچاپ وه‌شانئیسپیریژ، دهوک.

2- د شعرین عارف حیتوی دا هژماره‌کا زورا كهلتوورین مادی بکاره‌اتینه، وه‌ک (جهین دیروکی، جهین په‌رستنی، ئامیرین کشتوکالی، که‌ل و په‌لین ناف مالی) کو ئه‌فه‌ژی مفا وه‌رگرتته ذ ده‌وله‌مه‌ندیا كهلتووری ب گشتی کو د شعرین خودا به‌رجسته‌کری.

3- شاعر ب باشی یی شه‌هره‌زای كهلتوورئ ملله‌تی خو‌یه و ئه‌ف كهلتووره بکاره‌ینایه وه‌ک جه‌فه‌نگ و ده‌وله‌مه‌ندیا سه‌ربورا شیعری ل ده‌ف خو‌یا کریه.

4- شاعری مفا ژ كهلتوورئ مادی وه‌رگرتیه و بزاف کریه ئه‌فی كهلتوورئ مادی ب ره‌نگه‌کی هونه‌ری و جوان ژ بو خزمه‌تا تیکستی شعرا خو بکاربه‌ینیت و د هه‌مان ده‌ما وی قیایه ژ که‌ره‌ستین كهلتووری شعره‌کا نویخاز ب ئافرینیت و ره خنیه‌کا نه‌راسته‌وخو ل جفاک و ده‌سته‌لاتا خو بگریت.

ژیده‌ر

ایجلتون، تیری (2012). فكرة الثقافة. ط2: القاهرة الهيئة المصرية العامة.

الماجدي، خزعل (2011). اللعل الشعرى. دمشق: دار النایا للنشر و الطبع..

الشرقي، خدیجة (2016). ابعاد التراث في الرواية الجزائرية المعاصرة الممرضة التأثيره نموذجاً. رسالة ماجستر الجامعة احمد درایه. كلية الاداب و اللغات.

الجبوري، معة حسین یوسف (2012). المظامين التراثية. عمان دارصفا للنشر و الثقافة.

الخلاصة

من المعروف ان التراث المادي من الاقسام المهمة جداً للتراث. ويعتبر من المتطلبات الحياتية التي استخدمه الاسلاف منذ القدم. والتراث ليس فقط الممتلكات التي مر عليها الزمن و إنما مترابط بالحضارة الانسانية. والشعر من الادوات و الوسائل التي يمتلكها الشاعر لكي يستغل تراثه من خلال ابياته الشعرية، لان الشاعر ليس وظيفته فقط محاكاة و تصوير الاشياء كما هي موجودة في العالم و إنما الغوص في اعماقها وسبر اغوارها. وتعد اللغة الشعرية المبنية على الانزياح من المواد الاساسية التي يستطيع من خلالها الغوص في اعماق التراث. وان خلق لغة شعرية مرهونة بقدرة و خبرة الشاعر بحيث تمكنه من استغلال هذه اللغة لاجل اغراضه الشعرية. اي ان الشاعر يستطيع من خلال لغته الشعرية ان يحول ثيمات التراث المادي من حيث ابعادها الثقافية الى ثقافة جديدة بمظهر ادبي و فني في غاية الابداع و ذلك من خلال استخدام الرموز للتعبير عن الواقع المتعايش ويعتمد الشاعر على هذا الاسلوب لكي يبتعد عن التقريرية و الوضوح وفي نفس الوقت اعطاء قيمة جمالية و فنية للنص بالاضافة الى واغناء التجربة الشعرية بالمعاني و الدلالات الجديدة. و لذلك فقط جاءت هذه الدراسة كمحاولة لاطهار الكيفية التي استخدمها الشاعر عارف حيتو في قصائده من اجل الاستفادة من التراث المادي بكل انواعه، و قد تبين لنا من خلال الدراسة ان الشاعر قد استطاع بجدارة و خبرة عالية الاستفادة من التراث و استخدامه كرمز في قصائده و تمكن ايضا من تزويد نصه بمعاني و دلالات عميقة و غنية. الكلمات المفتاحية: التراث، التراث المادي، عارف حيتو، الشعر

KURDISH MATERIAL CULTURE IN AREF HITTO'S POETRY

MEVAN JARJEES ABDULRAHMAN and AMEEN ABDULQADER OMER

Dept. of Kurdish of language, College of languages, University of Duhok, Kurdistan Region-Iraq

ABSTRACT

It is well known that the tangible heritage is one of the most important sections of the heritage. It is considered one of the life requirements that the ancestors used since ancient times. And heritage is not only the property that has passed by time, but it is related to human civilization. Poetry is one of the tools and means that the poet possesses in order to exploit his heritage through his poetic verses, because the poet's job is not only to simulate and depict things as they exist in the world, but rather to dive into their depths and explore their depths. The poetic language based on displacement is one of the basic materials through which he can dive into the depths of heritage. And the creation of a poetic language depends on the ability and experience of the poet to enable him to exploit this language for his poetic purposes. That is, the poet can, through his poetic language, transform the themes of material heritage in terms of their cultural dimensions into a new culture with a very creative literary and artistic appearance, through the use of symbols to express the coexisting reality. Time to give an aesthetic and artistic value to the text, in addition to enriching the poetic experience with new meanings and connotations. Therefore, this study came only as an attempt to show how the poet Aref Hitto used it in his poems in order to benefit from the tangible heritage of all kinds. Provide his text with deep and rich meanings and connotations.

KEYWORDS: heritage, material culture, Aref Hitto, poetry.